

Vlaamse Biografica

COMPERNOLLE, Aloïse,
hulponderwijzer te Menen

Onderstaand stukje behandelt een korte periode uit het leven van Aloïse Compernelle, hulponderwijzer te Menen. Het situeert zich in het decennium na de grote katholieke verkiezingsoverwinning van juni 1884. Het eerste katholieke kabinet dat toen tot stand kwam had reeds enkele weken na haar vorming een wetsontwerp klaar op het lager onderwijs, dat zonder moeite door het Parlement werd aangenomen. De nieuwe schoolwet schonk de gemeenten een ruime autonomie wat hen toeliet, na de «verspillingen» onder de wet van 1879 en midden een economisch dieptepunt, de financies wat aan te zuiveren door onder meer scholen af te schaffen, leerkrachten ter beschikking te stellen of tot weddeverlagingen over te gaan. Dit decennium zag ook de groei van het socialisme en de afbrokkeling van de liberalen, waar de progressieve fractie de eigen vleugels uitsloeg. In 1890 slaagden de progressisten erin de Kamer tot be- raad over een grondwetswijziging te bewegen. De kwestie van het kiesrecht stond hierbij centraal. Pas in september 1893 werd de nieuwe grondwet uitge- vaardigd. Tegenover deze achtergrond zullen we A. Compernelle zien evolueren van onderwijzer tot be- zoldigde liberaal-progressistische militant. Hoewel we ons ten volle bewust zijn van de grote onvolledigheid van onderhavige bladzijden en van onze onvol- doende kennis van de Menense toestanden, menen we de plaatselijke geschiedschrijving ergens te kun- nen aanvullen en anderzijds een kleine bijdrage te

leveren tot het fenomeen van de militant, de man aan de basis, meer speciaal in deze smeltkroes van de negentiger jaren.

Aloïse Compernelle werd te Zarren geboren op 8 aug. 1857¹. Naar verluidt waren zijn ouders arm en zorgde de plaatselijke pastoor voor zijn opvoeding. Op diens kosten trok hij naar de kweekschool te Torhout. Na het behalen van zijn onderwijzersdiploma werd hij onmiddellijk aanvaard in het weeshuis van de H. Geest te Kortrijk. De 1ste jan. 1882 stelde het liberale gemeentebestuur van Menen hem aan als toezieners in het weeshuis aldaar tegen een jaarwedde van 800 fr. Vanaf de 1ste februari oefende hij, zonder enige weddeverhoging, daarnaast de functie uit van interimaris-hulponderwijzer op de gemeenteschool. Te oordelen aan de commentaar van het katholieke weekblad *De Meenenaar* werd hij in die periode berispt omwille van zijn «ongeoorloofde afwezigheden», terwijl hij er eveneens niet voor gewicht had bepaalde personen op «gastmalen» uit te nodigen «ten koste der hospicen». De 10de maart 1883 benoemde men hem tot hulponderwijzer. In oktober van hetzelfde jaar gaf hij zijn ontslag als toezieners en bleef als leerkracht doorwerken aan een

1. De biografische gegevens zijn voor een groot deel gebaseerd op het verslag van De zittingen van het college van burgemeester en schepenen te Menen 1886 - 1890, een artikel uit *De Meenenaar*, 12 juli 1890, p. 2, een brief van L. Ducatillon aan V. Lambrecht van 8 maart 1891 (Archief Victor Lambrecht, *Zuid-Vlaamse sprekersbond*, bewaard bij notaris L. De Byser - Lambrecht, Ardooie) en de verdediging van A. Compernelle bij zijn afzetting als onderwijzer afgedrukt in *L'Education*, II, 19 (1 juli 1890) p. 145-147, 20 (15 juli 1890) p. 155-156, 22 (1 sept. 1890) p. 172. We wensen hier de heer A. Van Marcke, bewaarder der archieven te Menen, te bedanken voor zijn hulp bij het opsporen van de afzetting van A. Compernelle in de bovengenoemde verslagen en voor het signaleren van diverse artikelen in de lokale pers.

jaarwedde van 1300 fr. De 3de mei 1886 trad hij in het huwelijk met de zuster van een zekere Vandamme, onderpastoor te Nieuwkerke. Zijn echtgenote voerde te Menen «handel in specerijen». Als we A. Compernelle zelf mogen geloven pleegde hij nog hetzelfde jaar zijn eerste politieke daad door begin december een socialistische meeting bij te wonen. Dit verwekte wrevel bij de katholieke *Meenenaar*. Bewust van de mogelijke consequenties ervan had A. Compernelle twee attesten van aanwezige rijkswachters laten maken, die verklaarden dat hij enkel een «simple acte de spectateur et de curieux» bedreven had en nergens enige goed- of afkeuring had laten blijken. Het kostte hem overigens geen moeite dergelijke getuigenissen te verkrijgen, vermits hij de rijkswachters driemaal per week Franse les gaf. Spijts zijn voorzorgsmaatregelen vergastte het sinds oktober 1884 katholieke college van burgemeester en schepenen hem op een blaam. Van dan af kreeg A. Compernelle het moeilijk. Het gemeentebestuur verdacht er hem van samen met zijn collega E. Benoot het sedert 1887 verschijnende liberale weekblad *De Eendracht* op te stellen, dat uiteraard niet mals was voor de katholieke meerderheid. Op school zelf had hij eveneens last. Daar kon hij het nauwelijks rooien met een andere hulponderwijzer, Ghesquièrre, die katholiek was. Allerlei verdachtmakingen, gaande van kindermishandeling tot het uiten van politieke opinies, brachten beiden voor het schepencollege en zelfs voor de correctionele rechtbank te Kortrijk. De lokale *Meenenaar* en *Eendracht* deden hierbij hun duit in het zakje. Uiteindelijk werd alleen Ghesquièrre door de rechtbank beboet, waarna hij ontslag indiende als hulponderwijzer. Voor de *Meenenaar* was dat voorval een uitgelezen gelegenheid om het portret te schilderen van

«Koperen Molleken», alias Compernelle². Verder had A. Compernelle het geregeld aan de stok met zijn schoolhoofd, terwijl hij ook verzuimde het Te Deum bij te wonen. Het gemeentebestuur toonde zijn afkeuring door zijn wedde met zeer veel vertraging uit te betalen en door in de gemeenteraadszitting van 10 sept. 1889 deze wedde op 1200 fr. te brengen.

In 1890 beging de Menense onderwijzer enkele onvoorzichtigheden. Reeds ingeschakeld door de Liberale Jonge Wacht om arbeiders klaar te stomen voor het examen van bekwaamheidskiezer voor gemeente en provincie, werd hij bij de oprichting van de Liberale Bekwaamheidskiezersbond unaniem aangesteld als voorzitter. Een door hem ondertekende omzendbrief van de bond viel in handen van het gemeentebestuur. Meteen bezat het een onweerlegbaar bewijsstuk. De gemeentelijke overheden konden hem in die periode ook nog twee dagen afwezigheid zonder verantwoording aanrekenen. De 1ste juni viel de druppel die de emmer deed overlopen : in de vroege uurtjes verklaarde A. Compernelle in de herberg «Le Caporal» dat de moeder van Christus acht kinderen gebaard had. Daarbij gaf hij zijn ongeloof te kennen aan het sinds 1854 geproclameerde dogma van de onbevleete ontvangenis. Het gemeentebestuur reageerde onmiddellijk op deze «ketterse» uitlating. Op 9 juni 1890 ontzette het A. Compernelle uit zijn ambt van gemeenteonderwijzer.

2. «Maar Kooperen Molleken, zegt men, is min of meer 't haantje van 't kot met eene pretentie van de andere wereld. 't Is al te gaare 'nen schop hooge, 't ventje, 't gaat daar al zijn ijdel hoofden schudden dat 't loddert, die beentjes prikkelen, die armkes gaan op en neer, 't kijkt van zoo hooge als 't maar en kan beneden op de menschen die 't over strate tegen komt, alla ! 't heeft het air van te zeggen : «Kijk toch 'nen keer naer mij ; ge en zijt gij maar eenen arme onnoozele dompelaar, maar 't is ik, Koperen Molleken, die verstand hebbe voor vijf en twintig». *De Meenenaar*, 3 maart 1888, p. 1.

Men verweet hem zijn voorzitterschap van de Liberale Bekwaamheidskiezersbond, zijn politieke opinie die rechtstreeks indruiste tegen de voorschriften van de regering en gericht was tegen het gemeentebestuur, zijn overtredingen van het schoolreglement en zijn kritiek op het katholieke geloof. De 18de juni ontvangt A. Compernelle het nieuws van zijn afzetting per aangetekende brief. De 26ste van dezelfde maand zond hij zijn verdediging naar het gemeentebestuur en maakte hij ze bekend aan de pers. Hierin ontkende hij onder meer opsteller te zijn van *De Eendracht*, verantwoordde hij zijn gedrag tegenover Ghesquière en zijn directeur, verzachtte hij zijn deelname aan meetings en zijn voorzitterschap van de Liberale Bekwaamheidskiezersbond en bevestigde hij zijn anti-katholieke verklaringen, evenwel met de bemerking dat de wet van 20 sept. 1884 enkel van toepassing was voor uitlatingen die gedurende de uitoefening van het beroep gemaakt werden³. Hij eindigde zijn betoog met volgende woorden : «Pour être instituteurs, nous n'en sommes pas moins hommes, pas moins des citoyens libres dans un pays libre»⁴.

Dit voorval schonk de plaatselijke pers natuurlijk weken stof voor artikels⁵, maar ook de nationale kranten besteedden er aandacht aan⁶. De inhoud ervan biedt geen verrassingen : de katholieke stonden

3. De laatste zin van artikel 5 luidde : «Il (de onderwijzer) s'absent, dans son enseignement de toute attaque contre les convictions religieuses des familles dont les enfants lui sont confiés». *Pasinomie*, 4ème série, XIX, 1884, p. 352.

4. *L'Education*, II, 22 (1 sept. 1890) 172.

5. *De Meenenaar*, 21 juni 1890, p. 1-2 ; 12 juli 1890, p. 2 ; 26 juli 1890, p. 1 (opname van een brief van A. Compernelle) ; 2 aug. 1890, p. 1-2 (antwoord op de brief).

6. Zie o.m. *Le Patriote*, 26 juni 1890, p. 1 en 1 juli 1890, p. 1-2 ; *L'Etoile belge*, 25 juni 1890, p. 2 en 27 juni 1890, p. 2 ; *Journal de Bruxelles*, 1 juli 1890, p. 1 onder de spottende titel van «M. Van Coppernolle».

achter het Menense gemeentebestuur, de liberale benadrukten de aanslag op de grondwettelijke vrijheid van meningsuiting. De pedagogische pers, en in 't bijzonder de liberale en progressistische tijdschriften, maakten eveneens veel misbaar. Ze legden vooral de nadruk op de almacht van de gemeentebesturen en op de beperkte vrijheid die de onderwijzer genoot als staatsburger. Het woord inquisitie viel in dat verband menige keren⁷. De 18de augustus bevestigde de Bestendige Deputatie van West-Vlaanderen, na raadpleging van de inspectie, in een fel gemotiveerd stuk de beslissing van het Menense gemeentebestuur. Zij ging er wel van uit dat elke burger vrij zijn opinie mocht uitdrukken, maar dat hij bij het bekleeden van bepaalde ambten zichzelf het verbod oplegde geen enkele daad te stellen onverenigbaar met zijn plichten. Het opstellen van *De Eendracht*, het voorzitterschap van de Liberale Bekwaamheidskiezersbond en het verdedigen van stellingen die strijdig waren met het katholieke geloof waren hiermee in tegenspraak, daar ze, volgens haar opvattingen, het vertrouwen van de gezinshoofden in de onderwijzers deden verliezen⁸. Het Menense gemeentebestuur profiteerde van deze gunstige situatie om ook nog de jaarwedde van E. Benoot tot 1200 fr. te verminderen⁹. Wettelijk restte er A. Compernelle nu nog enkel het beroep op de koning. Spijts een tussenkomst van de Algemene Belgische Onderwijzersbond,

7. *Revue pédagogique belge*, III (1890) p. 326-328 en 522-525 ; *L'Education*, II, 19 (1 juli 1890) p. 147-148 en 20 (15 juli 1890) p. 153 ; *L'Ecole communale*, XI, 13 (1 juli 1890) 193-194 en 14 (15 juli 1890) p. 209 ; *L'Ecole libre*, IV, 25 (6 juli 1890) p. 387-388 en 391-394.

8. Verslag van de zittingen van het college van burgemeester en schepenen te Menen.

9. *De Eendracht*, 15 nov. 1890, p. 1-2.

die het gemeentelijke onderwijzend personeel groepeerde¹⁰, gebruikte het K.B. van 2 dec. 1890 dezelfde motiveringen als deze van de Bestendige Deputatie om het beroep te verwerpen¹¹. Eens te meer trad de pedagogische pers in actie en wees op de mogelijkheid iedere ambtenaar af te zetten wiens politieke opinies niet strookten met deze van de machthebbers¹². Dadelijk na de uitvaardiging van het K.B. poogden de progressistische liberalen de zaak Compernelle in het Parlement te brengen, maar de minister van binnenlandse zaken en openbaar onderwijs slaagde erin uitstel te krijgen¹³. Pas op 29 mei 1891 kon L. Fagnart, progressistisch volksvertegenwoordiger van Charleroi, het voorval te berde te brengen. Hij steunde zich enkel op de argumenten die A. Compernelle zelf had geformuleerd en schonk bijgevolg oude wijn. De katholieken stonden veel sterker. In de persoon van de West-Vlaming P. Tack konden ze met genoeg wijzen op het beroep dat A. Compernelle sinds zijn afzetting uitoefende, dat van progressistische militant, die met de socialisten samenspande en in aanraking was gekomen met politie en gerecht¹⁴. Inderdaad, A. Copernolle werd onmiddellijk na de uitvaardiging van het K.B. door de pro-

10. *Bulletin de la Fédération générale des instituteurs belges*, XXXIV, 1 (nov. 1890) p. 13.

11. Het KB. staat afgedrukt in *Het Katholiek Onderwijs*, XII (1890-1891) p. 132-133 en in de *Revue pédagogique belge*, IV (1891) p. 52-54.

12. A. SMETS, *La liberté de conscience sous le régime actuel*, *Revue pédagogique belge*, IV (1891) p. 49-57; *L'Ecole libre*, IV, 41 (28 dec. 1890) p. 643-644; *La Tribune scolaire*, III, 5 (1 maart 1891) p. 117-118.

13. *Annales Parlementaires. Chambre de représentants*, 1890-1891, p. 221-222 en 260-261, zitting van 17 dec. 1890.

14. *Id.*, p. 1189-1192, 1201-1203, 1227-1231 en 1236-1237, zittingen van 29 mei en 4 juni 1891.

gressisten opgevestigd, om aan 1200 fr. per jaar propaganda te gaan voeren in Vlaanderen¹⁵. Hij werkte vooral mee aan de intense campagne voor het algemeen stemrecht die vanuit Gent samen door progressisten en socialisten gevoerd werd¹⁶. Daarnaast was hij nog Kortrijks afgevaardigde op de progressistische congressen¹⁷ en zetelde hij in het lokale bestuur van het Willemsfonds¹⁸. De meetings bezorgden hem wat last. Zo werd hij in jan. 1891 driemaal beboet door de politie. De christen-democraat Léonce Ducatillon, hoofdredacteur van *Ons Vlaanderen*, beging toen de onvoorzichtigheid te schrijven dat A. Compennolle ook in de gevangenis had gezeten. De gewezen onderwijzer nam dit niet en ging een proces aan «voor laster en eerroof», waarbij hij 3000 fr. schadevergoeding eiste en 1000 fr. voor inlassing van het vonnis in de socialistische dagbladen. De rechtbank te Kortrijk wees op 14 mei deze eis af en verplichtte A. Compennolle nog de kosten van het geding te betalen¹⁹.

15. *Journal de Gand*, 9 jan. 1891, p. 1. Beslissing van het bestuur van de «Fédération progressiste» op aandringen van E. Féron.

16. De 11de jan. 1891 sprak hij te Wevelgem, de 18de te Menen, de 25ste te Wervik, de 1ste febr. te Komen, de 8ste te Moorseele, de 22ste te Waregem, de 1ste maart te Poperinge, de 8ste te Harelbeke, de 15de te Moorseele, de 22ste te Menen, de 5de april te Waregem, de 19de te St.-Eloois-Vijve en de 31ste mei te St.-Denijs-Boekel. Op 22 juni hielp hij te Blankenberge de «Cercle progressiste» oprichten. Alle gegevens worden uit het *Journal de Gand* geput.

17. *La Réforme*, 20 nov. 1890, p. 1, 9 dec. 1890, p. 1 en 25 maart 1892, p. 2.

18. Archief Willemsfonds, 1.6.1., *Ledenlijsten* (bewaard op de universiteitsbibliotheek te Gent). A. Compennolle was lid sinds 1887 en bleef dit tot 1891. Zijn bestuursfunctie oefende hij uit tussen 1889 en 1891.

19. Archief Victor Lambrecht, *Zuid-Vlaamse Sprekersbond*, L. Ducatillon aan V. Lambrecht, 8 maart 1891; *Ons Vlaanderen*, 17 mei 1891, p. 3.

Hoelang A. Compernelle bezoldigd militant gebleven is, hebben we niet kunnen achterhalen. Pas in 1911 vinden we hem terug bij zijn aanvaarding als onderwijzer in de vrije liberale school te Roeselare, waar E. Benoot de directie uitoefende²⁰. De appreciatie dat hij, ondanks zijn afwezigheid uit het onderwijs, op de hoogte was van de nieuwere methoden, wijst erop dat we waarschijnlijk mogen gewagen van een herintrede²¹. De eerste wereldoorlog onderbrak zijn nieuwe carrière, maar na de vijandelijkheden daagde hij opnieuw op²². Of A. Compernelle aan zijn einde kwam zoals de hoogst onbetrouwbare A. Sluys het voorstelt laten we voorlopig in het midden: «il fut réintégré, sous le ministère de M. DESTREE, en 1920, dans le corps enseignant officiel; mais l'année suivante on ne le maintint pas dans cette fonction et le pauvre homme, miné par le chagrin, succomba bientôt»²³.

F. SIMON

20. *Ecole Laïque pour garçons. Roulers. Wereldlijke school voor jongens. Roeselare*, VII (1911-1912) p. 14.

21. *Id.*, VIII (1912-1913) p. 6.

22. *Institut H. Tant-Roels. Ecole Laïque pour garçons Roulers. 1905-1930*, s.l. [1930], p. 9.

23. A. SLUYS, *Mémoires d'un pédagogue*, Bruxelles, 1939, p. 123.